

AZ ÚJ NEMES NAGY-ÖSSZES

Nemes Nagy Ágnes összegyűjtött versei (Szerkesztette Ferencz Győző)

A negyedszázada elhunyt Nemes Nagy Ágnes költői életművének nyilvánosságra bocsátott részét szigorúan megrostálta. Rendkívüli tudatossággal alakította és a számára elfogadható poétikai keretek közt tartotta a költészetének jellegéről kialakuló képet. Hogy e szigorú rostálás milyen elveket követett, és milyen írói gyakorlatot alakított ki, arról olvasói halála után először az 1995-ben, a Lengyel Balázs által szerkesztett gyűjteményes kötet megjelenésekor szerezhetek hozzávetőleges tudomást. Ez a kötet nagy felelősséget vállalt, mert bár bizonyos változtatásoktól eltekintve, amelyekre még majd kitérek, érintetlenül hagyta a Nemes Nagy-i költészet törzsanyagát, de a kereteket végső soron jelentősen módosította. Eközben sajnós nem adott megnyugtató választ arra a kérdésre, hogy végtére is mekkora terjedelmű Nemes Nagy Ágnes költői életműve, és arra sem, hogy az elhagyott versek összegyűjtése, valamint a kéziratok hagyaték feltárása és közreadása után milyen lehet a későbbi kiadások alapjául szolgáló kanonikus közlési rend.

Az életmű kanonikus kiadásának alapjait maga Nemes Nagy Ágnes alakította ki. A *Kettős világban* (1946) és a *Szárazvillám* (1957) megjelenése után minden további kötet tartalmazta a korábbi könyvek versanyagát. Igaz, nem változatlanul. A *Napforduló* (1969) kihagyott néhányat a *Kettős világban* versei közül, és a helyüket később keletkezett darabokkal töltötte ki. A kötetkompozíció, vagyis a versek sorrendje ettől kezdve kiadásról-kiadásra változott. Ezért a Nemes Nagy halála után megjelenő kiadások nem indulhattak ki másból, mint az utolsó ilyen gyűjteményes kötetből, az 1986-os *Föld emlékeiből*. Lengyel Balázs is ezt tette, de több esetben következetlen megoldásokhoz folyamodott. Visszahelyezte a *Kettős világban* kompozíciójába a később kihagyott verseket, de benne hagyta a *Napló* című versben azokat a betoldásokat, amelyek az eredeti változatnak még nem voltak részei. Ezek a változatok azonban legalább Nemes Nagy egy adott pillanatban érvényes közlési szándékait tükrözték, akkor is, ha a kiadás egyetlen Nemes Nagy által jóváhagyott változattal sem egyezett meg. Ugyanez már nem volt elmondható a *Szárazvillám* anyagában utólag elhelyezett *Flotta* című versről. Indokot mégis lehetett találni a revízióra, mert a vers nyilvánvalóan az 1956-os forradalom emlékképeit őrzi. Nem tudjuk, és az 1995-ös kötet Lengyel Balázs által írott utószava sem világosít fel arról, hogy ez a vers szerepelt-e az 1957-es kiadás terveiben, és ha szerepelt, vajon a költő elővigyázatosságának következtében maradt ki, vagy külső, cenzurális beavatkozásnak köszönhetően. (Az 1957-es kötet szerkesztésekor átmenetileg sem a korábbi, sem a későbbi cenzurális intézményrendszer nem működött.) Filológiaiilag végképp indokolhatatlan volt Lengyel Balásznak az a döntése, hogy a *Napforduló Szobrokat vittem*

Jelenkor Kiadó
Budapest, 2016
784 oldal, 4999 Ft

című versét a hagyatékból kiegészítette egy második szakasszal, amelyet a publikált vers kéziratának hátoldalán talált. Ugyanígy indokolhatatlan volt, miként kerülhetett be az egész életmű egyik kiemelkedően fontos részébe, az *Ekhmáton*-ciklusba egy kétsoros vers *Szerelem* címmel, amely korábban soha nem volt ott, és költői színvonalát tekintve is megszűnne elmarad a ciklus egészétől. Emellett két fejezettel bővült a *Mihályfalvi kaland* című elbeszélő költemény is.

Az 1995-ös kiadás függelékben közölte azokat a verseket, amelyek a *Kettős világban* keletkezésének idején íródtak, folyóiratokban meg is jelentek, de a kötetkompozícióban nem kaptak helyet. A *Százavillám* és a *Napforduló* összeállításakor is maradtak ki folyóiratokban olvasható és kéziratban hagyott versek egyaránt. A Lengyel Balázs által szerkesztett gyűjteményes kötet nagy újdonsága az volt, hogy a kéziratot hagyatékból is közölt egy terjedelmes válogatást. Semmilyen támpontot nem szolgáltatott viszont ahhoz, hogy ismeretei szerint a kéziratot hagyatékból minden késznek ítélt versét tartalmazta-e a kiadás, és ha nem, mik voltak a válogatás szempontjai. Ma már persze tudjuk, hogy a közölt anyag távolról sem volt teljes. A függelék közlés rendje pedig meglehetősen félrevezető volt, mert bár a verscsoportok címei többnyire a kéziratot forrást jelölték meg (pl. A barna noteszből 1958-1960, A szürke noteszből 1961, A fehér noteszből 1962), de található mellettük egy olyan verscsoport is, amely címével azt sugallta, mintha egy befejezetlen, esetleg Nemes Nagy által elgondolt kötetéről vagy ciklusról volna szó. Ez a verscsoport *A távozó* 1979-1991 harminckét költeménye volt.

Az 1995-ben kiadott gyűjteményes kötet önkényes eljárásai miatt semmiképpen nem szolgálhatott a későbbi kiadások megnyugtató kiindulópontjával. Ferencz Győzőnek, aki Lengyel Balázs halála után átvette Nemes Nagy életművének gondozását, maradéktalanul igaza volt, amikor úgy határozott, hogy felülvizsgálja a kiadást, és a megbízható eredmény érdekében igyekszik feltárni a kéziratot hagyatékból is. Döntései véleményem szerint helyesek voltak.

A mostani kiadás élén a *Föld emlékei* eredeti kötetkompozíciója szerepel. Ferencz Győző mindenütt visszaállította a Nemes Nagy Ágnes által kialakított szövegváltozatokat, sehol sem őrizte meg Lengyel Balázs indokolatlan bővítéseit és kiegészítéseit. Ehelyett tehát a filológia alapvető normáihoz, az ultima manus elvéhez tartotta magát, ami nem ütközött nehézségbe, hiszen Nemes Nagy számára a publikáció az alkotásfolyamat befejezését jelentette, a későbbiekben nem írta át a verseit. Mint már említettem, a kötetkompozíció egészen más minőséget képviselt nála. A *Kettős világban* eredeti kompozíciója eltér a *Napfordulóban* találhatóétól, és még inkább különbözik a *Föld emlékeiben* kialakított rendtől. A mostani kiadás előzékenységét és szakmai színvonalát egyaránt jól jelzi, hogy a kötet végére illesztett jegyzetapparátus áttekinthető képet nyújt az egyes kötetek tartalmáról. A mondottak értelmében az első verscsoporthoz szorosan hozzátartozik a második, amelyet együtt képezik azok a versek, amelyek Nemes Nagy életében folyóiratokban megjelentek, de a kötetekbe nem kerültek be, és azok, amelyek a későbbi átszerkesztések során kimaradtak a *Kettős világban* kompozíciójából.

A kötet harmadik és negyedik verscsoportja tartalmazza a kiadás legnagyobb újdonságát, a kéziratot hagyatékból anyagát. Az előbbi csoportba tartoznak azok a versek, amelyeknek megadható a keletkezési idejük, az utóbbiba a datálhatatlanok. Magát a datálást Ferencz Győző a jegyzetapparátusra bízta. Ha az olvasó kíváncsi a pontos eligazító adatokra, hátra kell lapoznia, de ez megéri, mert a jegyzetek több információt közölnek, mint amennyi Lengyel Balázs szerkesztéséből kiderült. Most azt is megtudhatjuk, hogy az egyes versek a jegyzetfüzetek hányadik lapjáról kerültek elő, ezáltal a jegyzetfüzetek felépítésére is következtethetünk. Emellett az is látható, mely versek szerepeltek különálló lapokon. A közlésnek ezt a rendjét alátámasztja a tény, hogy a jegyzetfüzetek nem tükrözték ciklusszerveződést. Indokolt tehát az is, hogy a mostani kiadásban nem található meg

kiemelt egységként *A távozó* című ciklus, amely 1995-ben valószínűleg Lengyel Balázs önkényes döntése következtében állt elő.

Ferencz Győző kiadása majdnem száz olyan kiadatlan verset tartalmaz, amelyet az 1995-ös kiadásban nem találhattunk meg. Ez körülbelül negyven százalékos, tehát igen jelentős bővülést jelent. Felmerülhet a kérdés, hogy vajon ezzel a kéziratos hagyaték egésze hozzáférhetővé vált-e, értve ezalatt azokat a publikálatlan verseket, amelyek befejezettek tekinthetők. Ferencz Győző utószava ezzel kapcsolatban óvatosan fogalmaz, nem zárva ki, hogy a későbbiekben újabb versek bukkannak fel. Az óvatos fogalmazás számomra azt sugallja, hogy ennek elég nagy a valószínűsége, de az szinte biztosan állítható, hogy ilyen tömegben, mint most, már nem számíthatunk új szövegek előkerülésére.

A másik kérdés, amelyet feltehetünk, hogy az újonnan hozzáférhetővé vált versek milyen mértékben változtatják meg az eddig kialakult képet Nemes Nagy Ágnes költészetéről. Ma már talán elmondható, hogy a kiadatlan költemények 1995-ben hozzáférhetővé vált anyaga nem módosította alapvetően a költő recepcióját, de kiegészítette, segítette a kép árnyalását, és bizonyos poétikai mozgásokat érthetőbbé tett. Az elmúlt húsz évben a Lengyel Balázs által közre bocsátott kiadatlan versek közül néhány darabnál több nem vált az értelmezések visszatérő témájává. Hogy a mostani kiadásban megismert versekkel együtt a jövőben másképpen alakul-e a költészet értelmezés- és befogadástörténete, arra most még nem adható válasz. Ahogyan azt sem tudjuk megmondani, hogy a 2016-os évfordulós események, konferenciák elmúltával mekkora figyelem fordul majd Nemes Nagy költésze felé.

Valószínűnek tartom, hogy a recepció továbbra is meg kívánja majd őrizni a Nemes Nagy Ágnes-i líra egységének koncepcióját, és az újonnan előkerült versek továbbra is e koncepció keretei között kapnak majd helyet. Ha valóban így lesz, néhány költemény kivételével meg fognak maradni a háttérben. Maga a kiadás is ennek a szemléletnek kedvez, ilyen olvasatra tesz ajánlatot, hiszen egyetlen szerzői névhez rendelve, hierarchizáló elrendezésben láttatja Nemes Nagy Ágnes költészetét. Ez az ajánlat messzemenően megfelel a szerzői eljárásokban tükröződő költői önszemléletnek. A közeljövőben a Nemes Nagy Ágnessel foglalkozó szakemberek egyik legfontosabb feladata alighanem éppen az lesz, hogy leírják, milyen megfontolások eredményeképpen születtek meg döntései a publikációról, milyen feltevéseken, ízléskérdéseken nyugodott a szűrés és a határvonás művelete. Leírják, hogyan különböztette meg a nyilvánosságot és a magánszférát a poétikai dimenzióban, és hogy az elhatárolás gyakorlatában miként érvényesültek az irodalmi mező szabályai, valamint a személyes elvárások, ízlésfogalmak és esetleges félelmek, miként zajlott nála a megmutatás és az elrejtés játéka. Ez a kérdés természetesen a nőiség problémáit új nézőpontba állíthatja.

Mindazonáltal az sem tűnik lehetetlennek, hogy a kiadás ajánlatával és a szerzői szándékkal szembeszegülve ne egyetlen, hierarchikusan elrendezett költészetként olvassuk Nemes Nagy-líráját. A kéziratos hagyatékából előkerült költemények mennyiségileg lényegében egyenrangúak a *Föld emlékeiben* található versanyaggal. Poétikai szempontból pedig egy, a költői szándékoknak és a szűrés eljárásainak köszönhetően korábban hozzáférhetővé vált költészettől jellegében alapvetően eltérő, modern, hangsúlyozottan női, de a női szerepkínálatoknak ellenálló vallomások költészetet mutatnak, amelyek legközelebbi világirodalmi rokonát talán Sylvia Plath vagy Anne Sexton lírájában érdemes keresni. Így akár úgy is olvashatjuk a kétféle költészetet, a *Föld emlékeiből* átemelt versanyagot és a kéziratos hagyatékából előkerültet, mint egymás tükreit, poétikai és önszemléleti alternatíváit, amelyek az ugyanaz és a más egyszerre érvényesülő játékos elvei szerint válnak el egymástól és kapcsolódnak össze. Ez az olvasat talán annak tudatában is megállhatja a helyét, hogy a megjelentetett versek több esetben a kéziratban talált szövegváltozatokból formálódtak, azok erőteljes redukciója során. A *Szárazvillám*ban helyet kapó tizenhat soros

Vadkan című vers például a hagyatékban talált, harminc sor hosszúságú *Vadkan-ballada* második felével egyezik meg.

Amikor leültem, hogy Ferencz Győző kiadásáról írjak, az volt a szándékom, hogy a kéziratos hagyatékból most előkerült versek közül kiemelek néhányat, amelyeket különösen figyelemreméltónak találok. Vannak ilyen versek, nem is kevés. Olvasás közben mégis lemondtam erről. Úgy vélem, akarva-akaratlanul ezzel is erősíteném Nemes Nagy költészetének hierarchizáló esztétikai szemléletét. A mostani kiadás egyik legnagyobb erényének azt tartom, hogy alkalmas e szemlélet aláásására, és arra, hogy a szerzői szándék, valamint a kiadásokban tükröződő recepciós gondolat egymást támogató hatalmi működését az eddigieknél sokkal élesebb megvilágításba helyezze.

A kiadás másik fontos erénye szintén egy kizárással függ össze. Az 1995-ös gyűjteményes kötet egyszerűen nem vett tudomást Nemes Nagy egyébként igen népszerű gyerek-költészetéről. A döntés mögött nyilván a gyerek-költészet lebecsülése húzódott meg, vagyis az irodalom és az olvasóközönség semmivel sem indokolható hierarchikus szemlélete. A mostani kiadás utolsó két verscsoportját a Nemes Nagy életében megjelent és a publikálatlan gyermekirodalmi alkotások képezik. A gyermekirodalom emancipációját is szolgáló, fontos döntésnek tartom, hogy a költői életmű e része is végre közös fedél alá került a felnőtt olvasóknak szánt alkotásokkal.

Végezetül külön kell szólni a kötetet kísérő jegyzetapparátusról. Ehhez hátralapozva az olvasó pontos adatokat találhat az egyes versek megjelenési helyéről és idejéről, valamint a szövegváltozatokról, a kéziratos hagyatékban talált versek esetében pedig a keletkezés valószínű időpontjáról, a kéz- és gépiratok állapotáról, a rajtuk esetleg kiolvasható autográf kommentárokról. Ezek segítségével bepillantás nyerhető az alkotói folyamat egészébe, és az eddiginél sokkal pontosabb kép rajzolódik ki Nemes Nagy alkotói mentalitásáról, költői önszemléletéről, a nyilvánossághoz és az irodalmi mezőhöz fűződő viszonyáról. Ennél is fontosabb azonban, hogy költészetének kedvelői végre megbízható, a teljesség igényével született kötetet vehetnek a kezükbe, amely a későbbi kiadások tekintéllyel rendelkező alapjául szolgálhat. Ferencz Győző munkájának köszönhetően új szakasz kezdődött Nemes Nagy Ágnes költészetének olvasás- és befogadástörténetében. Köszönet érte.